

International Journal of Languages' Education and Teaching
Volume 6, Issue 4, December 2018, p. 76-86

Received	Reviewed	Published	Doi Number
19.09.2018	06.10.2018	30.12.2018	10.18298/ijlet.3170

The Cold Face of Technology

*Bülent KIRMIZI*¹

ABSTRACT

One of Max Frisch's masterpieces, a *Homo Faber*, is a work that articulates the alienation of one's self against the society and its environment. The phenomenon of alienation, which emerged in modern times and questioning man ontologically, reveals the defeat of foreign life forms while addressing the relations of the person as a subject. *Homo Faber*, reflecting the change and transformation of modern man as the textual face of a period, is a work that shows that identity is isolated from social features. In this novel Frisch shows how the questions of the modern age questioned his life by increasing one's existential concerns and concerns.

Key Words: Max Frisch, alienation, communication problem, identity.

Teknolojinin Soğuk Yüzü: "Homo Faber"

ÖZET

Max Frisch'in başyapıtlarından biri olan "Homo Faber" adlı roman, kişinin kendisine, topluma ve çevresine karşı yabancılaşmasını dile getiren bir eserdir. Modern zamanlarla birlikte ortaya çıkan ve insanı ontolojik anlamda sorgulayan yabancılaşma olgusu, kişinin özne olarak ilişkilerini ele alırken yabancı yaşam biçimlerine karşı olan yenilgisini ortaya koyar. Bir dönemin metinsel yüzü olarak modern insanın geçirdiği değişim ve dönüşümü yansıtan *Homo Faber*, kimliğin toplumsal özelliklerden yalıtık olarak geliştiğini gösteren bir eserdir. Frisch'in bu romanında, modern çağın getirdiklerinin kişinin varoluşsal endişe ve kaygılarını artırarak hayatını nasıl sorguladığını gözler önüne sermiştir.

Anahtar Kelimeler: Max Frisch, yabancılaşma, iletişim sorunsalı, kimlik.

¹ Doç., Dr. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, bkirmizi@kmu.edu.tr.

Giriş

Edebiyat dünyasında anlatımdaki ustalığı nedeniyle dahi olarak nitelendirilen Max Frisch'in dili kullanımdaki becerisi Gottfried Keller ve diğer 19. yüzyıl yazarları ile karşılaştırılmaktadır. Romanlarında genel olarak kimlik problemi ve insanlar arası ilişkileri irdeleyen yazarın eserleri her okunduğunda okuyucuya farklı kapılar aralayan çok katmanlı bir yapıya benzetilebilir. Frisch, 20. yüzyıl edebiyatının en önemli temalarından olan kimlik ve iletişim problemlerini toplumsal içerikli eserlerinde vermeyi tercih etmiş ve eserlerinin odak noktası haline getirmiştir. Bu eserlerde kimliğin ne olması gerektiği değil daha çok teknolojinin yalnızlaştırdığı ve kalabalık içinde yalnızlaşan insanın yaşadığı kimliksel problemin dayanağı dile getirilir.

Homo Faber adlı romanın başkışisi ve olaylara yön veren Walter Faber, iç dünyasını maskeleyen bir mühendistir. Yine aynı dönem Alman yazarlarından olan Heinrich Böll de "Palyaço" adlı eserinde maskeyi bir kalkan olarak kullanır. Frisch'in diğer bir eseri olan "Stiller"de de heykeltıraş Anatol Ludwig Stiller de toplumda maskesini kullanan bir karakterdir. Maske edebiyatta samimiyetsizliğin, sahtekârlığın, yalancılığın, ikiyüzlülüğün ve ciddiyetsizliğin bir sembolü olarak ön plana çıkmaktadır.

Max Frisch, 15 Mayıs 1911'de Zürih'de dünyaya gelir. Zürih'de Gymnasium (lise)'dan sonra Zürih Üniversitesi'nde Germanistik öğrenimine başlar. 1933'te babası öldüğünde üniversite öğrenimine ara vererek gazetecilik yapmaya başlar ve bir Balkan seyahatine çıkar. 1936-40 yılları arasında ise mimarlık öğrenimi görür ve mezun olur. 1942'de girdiği bir mimarlık yarışında başarılı olur ve kendi mimarlık ofisini açmaya karar verir. Ancak mimarlıkta gösterdiği bu başarı onu yazmaktan alıkoymaz ve Don Juan ve Die Liebe zur Geometrie, Homo Faber gibi eserlerle edebiyatta da iddialı olduğunu kanıtlayan yazar daha çok drama ve düzyazı üzerine yoğunlaşmıştır.

Bütün dünyada kadın erkek ilişkileri ve bunun topluma yansımaları edebiyat dünyasını ilgilendiren bir konu olmuştur. Bu konu sadece batı toplumu ile ilgili değildir. Doğu toplumlarında zamanla kadının saygınlığı kaybolması, söz hakkı verilmemesi, adeta eve kapatılması Filistinli Şair Fedva Tokan'da etkisini göstermiştir. (Oğuz ve Dabbagh, 2018, 151)

Frisch de eserlerinde genellikle kadın-erkek ilişkilerini ve kimlik problematiği çerçevesinde yabancılaşma temasını irdelemesiyle tanınır. Frisch'in ilk romanı 1934'te "Jürg Reinhart. Eine sommerliche Schicksalsfahrt" adıyla yayımlanır ve onu 1937'de yayımlanan "Antwort aus der Stille" adlı eseri takip eder. Bu eserlerde Gottfried Keller'den etkilendiği iddia edilmektedir. Yazar 1935'te Berlin'de Yahudi kökenli bir öğrenci olan Käte ile tanışır. Babası arkeolog olan Käte öğrenimine daha sonra Basel'de devam etmeye karar verir. Frisch bu tanışıklığı romanı Homo Faber'de kullanmıştır. Yazar 1942'de Constanze von Meyenburg'la hayatını birleştirir.

1950'de yayımlanan "Das Tagebuch 1946 – 1949" da Frisch'in dünya görüşü üzerine izlenimler bulmak mümkündür. Örneğin 1949'da söylediği şu cümleler, İsviçreliler ile Almanlar arasındaki bağın hem komşu olmaları ve hem de dil birliğinden kaynaklandığını belirtir:

"Warum müssen wir Schweizer uns mit Deutschland befassen? Zwei Gründe liegen auf der Hand. Der eine ist die räumliche Nachbarschaft, der wir nicht entfliehen können; sonst hätten wir es schon zur Hitlerzeit getan. Der andere ist die Geschwisterschaft in der Sprache, die für das Geistesleben. Die Sprache ist eine Wurzel wesentlicher Verwandtschaft und auch ihr können wir nicht entfliehen, ohne dass wir uns selber entwurzeln und aufgeben" (Frisch, 1974:173).

Frisch'in yayımladığı ilk günlükler olan "Tagebuch 1946 – 1949", yazarın aklına gelen her şeyi not aldığı, farklı konularda görüşlerini dile getirdiği bir eser niteliği taşır. Günlükler, "Frisch'in çoğu yapıtının çekirdeğini oluşturması ve yazarın birçok konudaki düşüncelerini bir araya toplaması bakımından önem taşır. Frisch'in aklındaki konuları not aldığı, birçok konudaki görüşlerini, ileride yeniden ele alıp işlemek üzere not ettiği bir not defteri niteliğindedir" (Kuruyazıcı, 2011: 18).

Frisch'in dünya çapında tanınmasını sağlayan eseri 1954 yılında yayımlanan "Stiller" olur. Bu eser yazar için edebiyat dünyasında bir milat niteliği taşımaktadır. "Stiller" romanı gördüğü ilgiden dolayı birçok dile tercüme edilir ve bunun yanında Schiller-Ödülü ile Wilhelm – Raabe Ödülü'ne layık görülür. Eserin ödülleri alması ve çok büyük ilgi görmesi Frisch'i roman yazarlığı konusunda cesaretlendirmiştir. Max Frisch 1956 yılında ABD'ye, Meksika ve Küba'ya geziler yapar ve "Homo Faber" romanının ön hazırlıklarını tamamlar.

Frisch 4 Nisan 1991'de Zürich'deki evinde dünya hayatına veda eder. Yazar eserlerindeki karakterleri toplumu oluşturan bireylerin birer modeli olarak tasarlar, kendisi de aslında modern ve popüler yazarlara bir model olmuştur. Çünkü insan sosyal bir varlıktır ve hayatını model aldığı kişilere göre düzenler. Bu yüzden insanlık her zaman bir modele ihtiyaç duymuştur (Oğuz ve Dabbağh, 2018, 299). Neredeyse tüm eserlerinde kimlik problemini işleyen yazar, problemin yabancılaşmadan kaynaklandığını belirtir. Ona göre insan çözülmesi zor, sırlarla dolu ve sürekli değişip dönüşüm geçiren bir varlıktır. İnsanlık ile teknik arasındaki bağlantının her zaman orantısız olduğunu düşünen Frisch'in anlatım tarzı komplikedir. Geriye dönüşler ve zıtlıkların bir arada kullanımına sık rastlanır. Güncelerinde kullandığı anlatım tekniğini romanlarında ve diğer eserlerinde de kullanmıştır. Güncelerinde kullandığı anlatım tarzını neden benimsediği ve neredeyse tüm eserlerinde kullandığına dair yöneltilen bir soruya sivri burunlu bir insana neden sivri burnu sevdiğini sorduğunuzda, sevmediğini ancak başka bir seçeneğinin de olmadığını söyleyecektir şekilde bir cevap verir:

"Stellen Sie sich vor, ein Mann hat eine spitze Nase, und Sie fragen ihn: Woher kommt Ihre Vorliebe für eine spitze Nase? Kurz geantwortet: Ich habe keine Vorliebe für meine Nase, ich habe keine Wahl, ich habe meine Nase" (Stäuble, 1967: 64).

Frisch yazarlık kariyeri boyunca insan davranışlarının sadece kendisini değil aynı zamanda tüm bir toplumu etkilediği üzerine yoğunlaşır. Ona göre teknoloji dünyanın geleceğini tehdit edecektir ve bu konuda teknolojiye mesafeli durmak gerekmektedir. Teknolojinin insan hayatını yönlendiren bir rol üstlendiğini belirten yazar, kurgusal olarak bunu edebiyata aktarmayı kendisine görev edinmiştir.

Homo Faber

"Homo Faber" romanı 1955'te Frisch'in eşi Constanze'dan ayrıldıktan sonra yayımlanır. Romanın başkışisi Walter Faber'dir. Kitabın başlığı olan Homo Faber Latince kökenlidir ve "Homo" sözcüğü insanı, "Faber" de teknolojiyi işaret eden usta anlamına gelmektedir. Walter Faber kadere inanan ve aynı zamanda hayatta başına gelebilecek her şeyi, kendi becerisi ile gerçekleştireceğine inanan, matematiksel hakikatlerin dışında bir realite olmadığını düşünen biridir. Onun hayatında mistik olan hiçbir şeye yer yoktur. 50 yaşındaki roman kahramanı baraj konusunda uzmanlaşmış bir mühendistir ve New York'ta ikamet etmektedir. UNESCO bünyesinde 3. Dünya ülkelerine teknik anlamda destek vermektedir. Yine bir baraj tribünü kurulumunda bulunmak üzere Meksika'ya doğru yaptığı bir seyahat esnasında gençlik arkadaşı olan Joachim'in abisi Herbert Hencke ile tanışır. Uçağın

kalkmasında yaşanan 3 saatlik gecikme esnasında Walter, Herbert Hencke'den hoşlanmaz. Uçak Houston'a indiğinde Herbert'i tekrar görür ve ona görünmemek için tuvalete gider. Walter, Houston'da oyalandığı için uçağı kaçırma riski yaşasa da sonunda uçağı binmeyi başarır. Uçağın havada tek motoru arızalanmasına rağmen planlandığı gibi Meksika'ya doğru ilerlemeye devam eder ancak bir süre sonra ikinci motorun da arızalanması nedeniyle Meksika çöllerine inmek zorunda kalır. Yolcular 4 gün boyunca bu çölde beklemek zorunda kalır. Çölde Walter ile Herbert'in konuşmak için bol zamanı olur ve Herbert, kardeşi Joachim'in Walter'in gençlik aşkı olan Hanna ile evlendiğini ve bir çocuk sahibi olduklarını fakat sonra da ayrıldıklarını anlatır. Hanna'dan haber alan Faber eski günleri hatırlar ve çölün ortasındasevgilisi Ivy'e yazdığı bir mektupta ayrılmak istediğini belirtir. Faber çölden kurtarıldıktan sonra Herbert ile eski arkadaşı Joach'in Hencke'yi tütün tarlasında ziyaret etmeye karar verir. Bu nedenle Meksikocity'den Campeche'ye doğru bir tren yolculuğu yaparlar. Trenden indikten sonra tesadüfen arabasıyla oradan geçen birinin arabası ile balta girmemiş ormanlarda yaklaşık 4 gün yolculuk ederler.

Walter öğrencilik yıllarında sanat akademisi öğrencisi olan ve yarı Yahudi olan Hanna Landsberg ile bir ilişki yaşar ve Hannah'nın hamile olduğunu söylemesiyle Walter bu ilişkiyi sonlandırır. Dil ucuyla yaptığı evlilik teklifini ise Hanna kabul etmez. Kadınlarla tutarsız ilişkiler yaşayan kız arkadaşı Ivy ile de sorunlar yaşamaktadır. Ivy'nin ona nazik davranmasına ve hatta onunla evlenmek istemesine rağmen erkek arkadaşı onu sürekli kendisinden uzaklaştırmak istemektedir. Walter gittiği Guatemala'dan New York'a geri döndüğünde ayrılık mektubu yazmış olmasına rağmen sevgilisi Ivy onu beklemektedir. Walter ilişkiyi bitirmeye karardır ve yine seyahat etmek zorunda olduğunu belirterek evden ayrılır. Bu sefer de bir konferansa katılmak üzere Paris'e deniz yoluyla gitmeye karar verir. New York'tan Paris'e doğru yaptığı gemi yolculuğu sırasında adı Elisabeth olan 20 yaşında bir kızla tanışır. Kısaca Sabeth şeklinde hitap ettiği kız her haliyle Hanna'yı hatırlatır. Ondan ilk görüşte hoşlanır ve tüm gün güvertede onun masa tenisi oynamasını izler. Daha ilk akşam birlikte masa tenisi oynarlar ve ikinci gün sohbet etme imkânı bulurlar. Walter, Sabeth'e karşı konulamaz bir ilgi duyar ve bu ilgi her an daha da artarak devam eder. Gemi Paris'e vardığında her ikisi de yollarını ayırır fakat yine Paris'te Louvre'da tekrar karşılaşırlar. Walter onu yemeğe davet eder ve yemekten sonra da operaya giderler. Sabeth'in sürekli otostop yaparak İtalya'ya seyahat yapmak istemesi nedeniyle Walter ona birlikte geziye çıkma teklifi eder. Bu gezi Walter'a tarihi eserlerle ilgili çok şey öğretir, Sabeth'i de yakından tanıma fırsatı bulur ama daha da önemlisi eski aşkı Hanna'nın, Sabeth'in annesi olma ihtimalini de düşünmeye başlar. Walter tüm bu ihtimalleri düşünmesine rağmen birlikte uyurlar. Daha sonra birlikte sahile yüzmeye gittiklerinde, bir yılanın Sabeth'in sol göğsünü ısırmasıyla Walter onu hastaneye yetiştirmeye çalışır. Ancak ne var ki her biri birer teknoloji harikası olan arabalardan hiç biri onlara yardım etmek için durmaz ve sonunda eşeklerin çektiği bir araba durur ve ancak bir süre sonra bir kamyonla kızı hastaneye götürmeyi başarır. Hastaneye vardıklarında gençlik aşkı Hanna ile karşılaşır ve Joachim'in zannettiği kızın aslında kendi kızı olduğunu öğrenir. Kızın sahilde bir engerek yılanı tarafından ısırıldığını öğrenir fakat hayati tehlikeyi atlatabayan kız hayata gözlerini yumar. Walter, Hanna'dan tüm gerçekleri öğrenir ancak artık çok geçtir, çünkü kızı gözlerinin önünde ölmüştür.

Karakterler

Walter Faber

Tekniğe, istatistiğe, matematiğe ve sayısal verilere inanan ve duygusallığı, mistisizmi reddeden bir figür olan Walter duygusal olarak bağlanmaktan korkan ve bu nedenle sadece cinsel ilişki ile yetinen

bir karakterdir. Bu özelliği ve düşünce dünyası nedeniyle insanları yakından tanımak istemez, onların geçmişleri ve yaşamları ile ilgili hiçbir şey umurunda değildir. Kitabın adından da anlaşılacağı gibi Walter Faber’i biçimlendiren, etkileyen ve kişiliğinin oluşumunu sağlayan en önemli etken tekniktir. Walter böylece öz kızına cinsel anlamda yakınlık duyar. Walter ilk kez maneviyatı ve karşı cinsi önemsemeye başladığını farkeder. İsviçreli ve 50 yaşında olan Walter kırılmış saçlara ve uzun bir burna sahiptir ve sportif bir fiziğe sahip olduğunu düşünür. Her şeyin matematiksel olarak bir açıklamasının olduğunu düşünen Walter bekârdır fakat evlilik dışı bir kızı vardır. Yalnız, geçimsiz, iletişim yönü zayıf ve cinsel hayatı sınırlı olan Walter’in sadece Sabeth’e karşı duygulandığı görülmektedir. İnsanlarla konuşurken sanki bir konuda konferans vermiş gibi bir tavır takınması da onun işini iyi yapan, mesleğine âşık biri olduğunu göstermektedir. Sürdürebildiği tek ilişkisi olan kız arkadaşı Ivy’nin kendisinden 24 yaş genç olması, Walter’in genç kadınlara karşı zaafının olduğunu gösterir. Doğa çok da umurunda değildir ve risk barındırdığı için de doğayı kadınlara benzetir. Ona göre kadınlar sarmaşık gibidir ve karşılaştığı her şeyi adeta içine çeker. Faber, kendi kişisel uğraşlarını bir kenara bırakıp, karşı cinsten de olsa, sürekli bir başkasıyla ilgilenebilecek bir erkek değildir. Ona göre bu tür uğraşlar anlamsız ve insanı zamanla yozlaştıran, işinden alıkoyan ve kişiyi zayıf düşüren eylemlerdir.

Mistik olan her şeyden sakınır çünkü mistik olan aynı zamanda gizemlidir ve Walter açıklanamayan şeylerden hoşlanmaz. Realist dünya görüşü onu tamamen deneysel bilgiye yöneltmiştir ancak romanın ilerleyen sayfalarında çıkmaza girerek kendisini sorgulamaya başladığı anlaşılır. “Ich bin nun einmal ein der Typ, der mitbeiden Füßen auf der Erde steht” (Frisch, 1977: 48). Faber düşünce tarzı ve hayata bakış açısıyla ayakları yere sağlam basan modern ve entelektüel bir kişiliğe sahiptir. Daha çok yapay ortamlarda yaşamaya alışkın bir metropol insanı olduğu için doğanın her zaman kontrol altında tutulması gerektiğine inanır. Doğa insana hizmet etmeli ve kişiyi olumsuz yönde etkilememelidir. Ancak bir talihsizlik sonucu kızı Elisabeth bir yılan tarafından sokulur ve doğa da yenilmez olduğunu göstermek ister adeta. Faber’in kadınlarla ilişkileri problemlidir çünkü kadın onun için bir zevk aracı olmaktan fazla bir anlam ifade etmez. Onun kişiliğinin en önemli özelliği aslında doğa ve kadınlara karşı takındığı soğuk tavidir. Doğaya karşı takındığı mesafeyi kadınlara karşı da takınmak ister ancak özellikle de genç kadınlara karşı zaafı vardır. Kontrolü elinde tutması halinde her şeyin yolunda gideceğine inanır ancak Elisabeth’e karşı hissettiklerinde olduğu gibi duygusallaştığında da kontrolü kaybetmektedir.

Ivy

Faber’in kadınlarından biri olan Ivy 26 yaşında bir Amerikalıdır. Faber’in sarmaşık olarak nitelendirdiği kadın tipine uyan Ivy, bir başkasıyla evli olduğu halde Faber’le evlenmek için elinden geleni yapmaktadır. Aynı evi paylaşmamalarına rağmen her fırsatta Faber’i arayan, ona ilgi gösteren Ivy, rasyonel ve realist olmayı kendine ilke edinen Faber tarafından reddedilir. Ivy, Faber için ciddiye alınacak bir kız değildir, o sadece sıradan bir erkek arkadaş gibidir. Faber için herhangi bir cisimden daha değerli olmayan ve moda gibi daha çok kadınlara özgü ilgi alanları olan bu kızı sadece dış görünüşü ile değerlendirir. Faber için önemli olan onun vücudu ve dış görünüşü olduğu için, kızın karakteriyle ve iç dünyasıyla ilgilenmez. Ivy onun kız arkadaşı olmasına rağmen onun nereli olduğu dışında pek bir şey bilmez: “Sie stammte aus der Bronx, sonst wusste ich nicht viel von Ivy” (Frisch, 1977: 67).

Kız arkadaşını sadece cinsel bir obje olarak gören Faber, kızın cinsel isteklerini sapıklık olarak görür ve onu da sapık olarak niteler: “Sie ist nicht dumm, aber ein bisschen pervers” (Frisch, 1977: 65). Faber’in cinsel açıdan kendini ele verdiği bu cümle ile kendisinin cinselliğe pek düşkün olmadığı ve mesafeli olduğu söylenebilir. Faber için cinsellik ilkel bir arzudur ve insan buna yenilmemelidir. Rasyonel bir insanın içgüdülerine ve cinsel dürtülerine hâkim olamamasına bir anlam veremez. Ama yine de Ivy tarafından ayartılmak ve sevimlikten hoşlanmaktadır. Kız arkadaşına en küçük bir sevgi kırıntısı olmaksızın ona sarıldığı anlarda aklına başka şeyler gelmektedir ve bu nedenle de onu yakından tanıma isteği de taşımaz. Faber’in Ivy’i bir eşya gibi görmesinin en büyük kanıtı da onun için sarfettiği şu cümlede gizlidir: “Ivy heisst für mich Efeu” (Frisch, 1977: 90). Yaşama tutunabilmesi için Ivy’nin aynı bir sarmaşık gibi birilerine daha çok da bir erkeğe sarılması gerekmektedir. Faber kadınları genel anlamda sıkıcı ve oyalayıcı bulmaktadır. Ivy’i muhtaç, zayıf ve yanında bir erkek olmadan yaşaması mümkün olmayan aciz biri olarak değerlendirmektedir.

Faber’in bindiği uçak bir çöle zorunlu iniş yaptığında Ivy’e bir ayrılık mektubu yazan Faber’in kız arkadaşına olan tepkisinin altında yatan başka nedenler de vardır. Ivy onun için Amerikan kadınının tipik bir temsilcisidir. Amerikan yaşam tarzını da, şaraptan ve ekmekten anlamayan soğuk çay içen, vitamin canavarları ve Coca-Cola halkı diyerek aşağılamaktadır: “The American Way of Life: Schon was sie essen und trinken, diese Bleichlinge, die nicht wissen, was Wein ist, diese Vitamin fresser, die kalten Tee trinken und Watte kauen und nicht wissen, was Brot ist, dieses Coca-Cola Volk, das ich nicht mehr ausstehen kann” (Frisch, 1977: 174).

Faber’in Amerikan toplumuna karşı olan bu hisleri Ivy’nin şahsında somutlaşır ve onla birlikte olamayacağını belirten bir mektup yazarak ilişkilerini bitirir.

Hanna

Romandaki diğer bir kadın figür olan Hanna Landsberg Faber tarafından “Kunstfee” (sanat perisi) olarak nitelendirilmektedir. Faber gençlik yıllarında Hanna’yla birlikte olmuş ve hamile olduğunu öğrenir öğrenmez ondan uzaklaşmıştır. Hanna, Faber’in soğuk tavırları nedeniyle ondan uzaklaşmak zorunda kalmıştır. Bir daha görüşmeyen ikili ancak Sabeth’in ölümüyle yeniden görüşme imkânı bulurlar. Hanna 1936’da Walter’dan ayrıldıktan hemen sonra anne olur fakat 1957’de kızının ölümüyle ayrıldığı eski sevgilisi Walter’i tekrar bulur. Faber’in hamile olduğunu öğrenmesiyle bıraktığı Hanna, Faber’in en yakın arkadaşlarından Joachim ile evlenir. Yarı Yahudi olan Hanna München’li bir profesörün kızıdır ve Paris’te yaşamaktadır. Daha sonra Atina’ya bir arkeoloji enstitüsünde çalışmak üzere taşınan Hanna çocuğunu büyütürken bir yandan da kariyer yapan başarılı bir kadın imajı çizmektedir.

Hanna değişmiş ve ayakları yere sağlam basan bir kadın olmuştur. Aradan geçen yıllarda kendini mesleğine ve kızına adayan Hanna artık bir sanat perisi niteliğini yitirmiştir. Hayatına kendi isteği doğrultusunda yön vermiş ve ayakta kalmayı başarabilmiş güçlü kadın imajıyla Hanna, Faber’de hayranlık uyandırır. Bu durumuyla Hanna hayatında hiçbir erkeğe ihtiyacının olmadığını haykırır adeta. Sabeth’in ölümü karşısında ise “Sie ist mein Kind, nicht dein Kind” (Frisch, 1977: 137) diyerek kızın Faber’in değil kendi çocuğu olduğunu açıkça dile getirir. Bu Faber’in Sabeth’e karşı olan duygusal yenilgisinden sonra bir kadına karşı ikinci yenilgisidir. Bir zamanlar hamile bırakarak gitmesine göz yumduğu kadın artık kendisinden daha güçlü ve iradeli birine dönüşmüştür. Faber’in kadınlara karşı olan genel bakış açısı Hanna ile birlikte yerle bir olur ve bu kez de Hanna onu reddeder.

Elisabeth

Elisabeth Piper, Walter Faber ile Hanna Landsberg'in kızıdır. Okulu bitirdikten hemen sonra New York'tan Avrupa'ya bir gemi yolculuğuna çıkar. Faber ile ilk kez bu gemi yolculuğunda tanışan Elisabeth, onunla ilgili gerçeklerden habersizdir. Faber de Elisabeth'le aynı durumdadır ve onun kızı olduğunu bilmeden ondan etkilendiğini hisseder. Aralarındaki bu gizli çekim bir süre sonra birbirlerine yaklaşmalarına neden olur. Faber'in Sabeth şeklinde hitap ettiği Elisabeth hayat dolu, neşeli ve coşkulu genç bir kızdır. Sabeth'in de babası gibi çok iyi gözlem yeteneği vardır ve erkek arkadaşıyla gemide zaman geçirirken uzaktan Faber'in bu duruma karşı vereceği tepkiyi anlamaya çalışır. Gemi yolculuğundan sonra Paris'te yine karşılaşılan ikili daha sonra İtalya ve Yunanistan'a doğru bir yolculuğa çıkar ve ne yazık ki bu yolculuk esnasında cinsel olarak da yakınlaşırlar. Çevresindeki kadınlar için hem fiziği hem de erkeksi ciddiyetiyle hep ilgi odağı olmuş olan Faber'i etkilemek kolay değildir, çünkü diğer birçok erkeğin alışkanlıkları yoktur onda. Başta Faber'i komik bulmasına rağmen onun duruşuna ve bilgisine hayran olan Sabeth ona karşı giderek dayanma gücünü yitirmeye başlar. Faber de önceleri sadece bir çocuk olarak değerlendirdiği Sabeth'i artık bir kadın olarak görmekte ve bu duruma kendi de hayret etmektedir. Göz alıcı bir güzelliği olmasa da, masum ve sevgi dolu bir insan olan Elisabeth zekâsıyla dikkat çekmektedir. Onun tüm davranışları, mimikleri ve duruşu Faber'e Hanna'yı hatırlatmaktadır.

20. yüzyılın ruhunu yansıtan bu roman esasen doğduğu dönemin problematiğini dile getirir. Öncelikle bilim ve teknolojinin hızla ilerlemesi ve bu doğrultuda bireyin dünyasında maneviyatın da benzer hızla yok olup gitmesi büyük bir sorun olarak eserde yansımaları bulmuştur. Faber hem üretken ve hem de başarıya odaklı yaşayan bir mühendis olarak 20. yüzyılın benimsenen, sevilen ve rağbet gören bir figürüdür. Toplumda dominant bir rol üstlenen bu karakter deneysel bilginin dışında kalan hiçbir şeyi kabul etmez. Romanın başlığı da kendi içinde tezatludur aslında, çünkü insan ile teknoloji sözcüklerinin bir arada olduğu Homo Faber adı teknolojik insan anlamına gelmektedir ancak insan unsuru arka plana atılmıştır.

"Ich glaube nicht an Fügung und Schicksal, als Techniker bin ich gewohnt mit den Formeln der Wahrscheinlichkeit zu rechnen" (Frisch, 1977: 22).

UNESCO'da makine mühendisi olarak görev yapan Walter'i kız arkadaşı Hanna Landsberg, Homo Faber olarak adlandırılmakta ve çağırılmaktadır. Zürih'de bir teknik yüksek okulunda asistan olarak çalışan Faber için dünyayı algılamak ancak tekniğe hâkim olmakla gerçekleşir ve teknoloji onun için meslekten çok bir sanat gibidir. Onun için varlığın açıklanabilmesi için nedenselliğinin gerçekçiliğe dayalı olması gerekmektedir. Faber romanın sonunda mide rahatsızlıkları olan hastalıklı bir karaktere dönüşür ve kızını da kaybeder. Faber günlük de tutmaktadır ve Frisch'in de dediği gibi yazmak insanın kendisini okumasıdır. Romanın daha ilk sayfasında dahi Walter'in kadere inanmadığı anlaşılmaktadır. Olayları hep rastlantılara dayandıran Faber kendi kızıyla girdiği ilişki sonunda artık dünya görüşünü değiştirmeye başlar. Olayları açıklarken hep nedensellik ilkesine bağlı kaldığı için de sürekli yeni hatalar yapar. İç dünyasına kulak asmayan ve tamamen dış dünyanın gürültüsü içinde argümanlar arayan Faber, bu yönüyle Hanna'yı ve kızını da kaybetmiştir.

Elisabeth, Faber'in kontrolünü kaybederek duygusallığa gömüldüğü belki de tek kişi olur. Kendisine sürekli ona kapılmaması gerektiği yönünde telkinlerde bulunan Faber farkında olmadan Sabeth'in büyümesine kapılmıştır. Tesadüfen tanıştığı bu kadının onun için sadece bir yol arkadaşı olması gerektiğine kendisini inandırmak ister ancak bu genç kızın karşısında çok fazla dayanamayacağını da farkındadır. Faber ne denli mantıklı olsa da ve duygusal ilişkilere karşı dursa da Sabeth'in yanında

kendini iyi hissetmekte, ona duygusal anlamda karşı koymanın zor olduğunu bilmektedir ve bu nedenle hayatının onun ellerinde olduğunu dile getirir: "Mein Leben lag in ihrer Hand" (Frisch, 1977: 94).

Faber'in roman boyunca ilk defa dünya görüşünden ve iradesinden ödün verdiği "Hayatım onun ellerinde" cümlesiyle anlaşılır. Gemi yolculuğundan sonra yolları ayrılan ikilinin müzede tekrar karşılaşmaları Faber için bir tesadüf de olsa oldukça hoşuna gitmiştir. Böylece her ikisinin de istediği bir yolculuğun temeli atılmış olur. Yunanistan'a gidecekler ve Sabeth'in annesini ziyaret edeceklerdir. Ancak Sabeth'in ailesiyle ilgili konuştuğu anlar Faber'in sinirine dokunmaktadır, çünkü kızın anlattıkları bir şekilde tanıdık gelse de, Faber bunun matematiksel olarak pek mümkün olmadığına inanmak ister. Daha sonra sadece bir tesadüf olarak değerlendireceği kızı ile olan cinsel münasebetini, Sabeth'in kızı olabileceği varsayımlarına rağmen Faber yaşamak ister. O güne kadar hiçbir kadında rastlamadığı coşkunluk Sabeth'i onun gözünde diğer tüm kadınlardan ayırır. Faber'in kadınları değerlendirmedeki olumsuz algıyı değiştiren Sabeth ona göre diğer kadınlar gibi histerik değildir. Ona göre kadınlar erkeklere muhtaç ama egoist canlılardır. Hayatında her zaman akılcı ve iradeli davranmayı ilke edinmiş olan Faber ilk kez bir kadına karşı duygularını açığa vurmaktan kendini alıkoyamaz.

Eserde İletişim Problemi

Faber insanları seven biri değildir, başkaları ile iletişim kurmaktan hoşlanmaz: "Menschen sind anstrengend" diyerek insanların yorucu ve sıkıcı olduğunu dile getirmek ister. Hatta yalnız kalmaktan da hoşnuttur: "Ich war froh, allein zu sein". Toplum içine karışarak yeni arkadaşlıklar edinmek ve iletişime geçmek onu memnun etmez ve toplumsal normları saçma ve ilkel bulur. Faber Amerikalı kız arkadaşı olan Ivy ile de iletişim sorunları yaşamaktadır.

Faber'in diğer insanlarla iletişim aracı satranç oyunudur. Bu oyun hem zaman geçirmek için ve hem de iletişim kurma noktasında bir neden oluşturur. Faber satrançla ilgili düşüncelerini dile getirirken bu oyunda saatlerce konuşmaya ve birilerini dinlemeye gerek olmadığını ve sadece satranç taşlarına dikkatini vererek nezaket gösterisinde de bulunma zorunluluğu olmadığını söyler.

"Ich schätzte das Schach, weil man stundenlang nicht zu Reden braucht. Man braucht nicht einmal zu hören, wenn der andere redet. Man blickt auf das Brett, und es ist keineswegs unhöflich, wenn man kein Bedürfnis nach persöhnlicher Bekanntschaft zeigt" (Frisch, 1977: 25).

Bu durumda Homo Faber yani duygularından arınmış olan bir insanın ne konuştuğu da çok ilginçtir. İnsanların sürekli olarak başından geçenleri ve tecrübelerini anlatması onun için katlanılmazdır. "... was die Leute eigentlich meinen, wenn sie von Erlebnis Reden. Ich bin Techniker und gewohnt, die Dinge zu sehen, wie sie sind" (Frisch, 1977: 24). O sanatla ilgilenmez ve duygularına da kulak asmaz. Tüm eser boyunca "Ich bin ja nicht blind" diyerek kör olmadığını, olayları görüp algılayabildiğini dile getirir. Bir mühendis olarak doğa üzerinde tam hâkimiyet kurabilmenin tek yolunun rasyonel olmak ve gerçekçi davranabilmek olduğunu dile getirir. Bunun için de yanından ayırmadığı bazı araçları bulunmaktadır: Kamera, daktilo ve satranç takımı. Yanından ayırmadığı daktilo ve kamera onun tekniğe bağlı olduğunu, satranç takımı ise rasyonel olduğunu simgelemektedir. Kamerasıyla her an kayıt yaparak insan davranışlarını gözlemlerken, daktilosu ile olayları kayda geçirmektedir.

Max Frisch'in güncelerinde kullandığı üsluba sıkı sıkı bağlı olduğu görülmektedir. Etkilendiği anlara ve olaylara değindiği güncelerde kullandığı dili Homo Faber'de de kullanmayı tercih etmiştir. Kendisine bu sorulduğunda ise dili başka bir üslupta kullanmayı bilmediğini söyler. Frisch'in "Homo

Faber’de kullandığı dil edebi olmaktan çok bir mühendisin teknik detayları açıklamada kullanabileceği dil özelliklerini yansıtmaktadır. Eserin kimi yerlerinde açıklayıcı bilgilere yer verilmiş, geri dönüşler yoluyla anılara değinilmiş ancak bunları oldukça yalın bir üslupla dile getirmiştir. Geriye dönüşler ve anıların kullanılması, romandaki olay örgüsüne adeta bir dayanak noktası oluşturmaktadır. Kahraman bakış açısıyla kaleme alınan eserde Avrupa’nın kültürle yoğrulmuş atmosferine karşı teknoloji ile yükselen Amerikan yaşam tarzı eleştirilmiştir. Hatta İtalya seyahati de Faber’i kültürel anlamda aydınlatmıştır. İnsani değerler açısından oldukça zayıf olan Faber eserde anlatıcı konumundadır. Güncelerinde kullandığı ben anlatıcı kendisini sürekli yenileyen ve geliştiren nitelik gösterir ve bu anlatıcı Homo Faber’de de okuyucunun karşısına çıkar.

Homo Faber’de ön plana çıkan diğer bir konu da kimlik sorunsalıdır. Kimlik kavramı irdelendiğinde sosyal kimliğin, toplumla benzer özelliklerine, bireysel kimliğin ise kişinin kendi bireysel özelliklerine ait olduğu görülür. Kişinin içinde doğup büyüdüğü aile ve toplum gibi yapılar insanlara güven ortamı sağlarken onları kimi yönlerden kısıtlar ve sınırlamalar getirir. Kişi bireyselliğini istediği gibi sorumsuzca yaşama özgürlüğüne sahip değildir, aksitakdirde sosyal çevreyle çatışmaya girmesi kaçınılmaz olur. Bireysel özelliklerini ön plana çıkararak kendini gerçekleştirmek isteyen bireyler sahip oldukları maddi imkân ve statülerini de kullanarak kendilerini toplumdan izole ederler ve kendi çevrelerini oluşturmaya gayret ederler.

İnsan böylece ait olduğu toplumsal değerleri reddetmiş olur ve ailesi, toplumu, milleti ile arkadaşları tarafından dışlanabilir. Bu durumda kişi onun kişiliğini biçimlendiren unsurlardan soyutlanır ve kişiliğinin karakteristik özelliklerini kaybeder. Faber’de aile bilinci yoktur ve sadece işine odaklandığı için kişiliğinin oluşumunda aile faktörü rol oynamaz. Ailesi olmayan ya da aile bilinci olmayan kişiler manevi değerlere uzak kaldığı gibi paylaşımda bulunmayı da idrak edemedikleri için sadece yaşamı kolaylaştıracak ve zevk verecek unsurlar üzerine yoğunlaşırlar. Frisch, “Homo Faber” adlı bu romanı yayımladığında Almanya savaş sonrası sıkıntılarla boğuşmaktadır. İnsanlar arası iletişimin kopuk ve daha çok çıkar ilişkisine bağlı olduğu bu dönem, insanların gelecek umutlarını teknolojiye bağladığı bir dönemdir. Rastlantılara ve kadere inanmayan Faber, insanın başına gelebilecek her şeyin açıklanabilir olduğuna inanır. Ancak uçakta arkadaşının kardeşiyle tanışması ve ondan edindiği bilgiler kendi iradesi dışında gelişen olaylar olmuştur. Bunun yanında kızı ile tanışıp onunla vakit geçirmesi de kendi zihniyetine aykırı bir durumdur.

Homo Faber adlı romanda olay örgüsü üç aşamada ele alınabilir. Bunlardan birincisi Faber’in Zürih’de asistanlık yaptığı 1933 yılı ile Sabeth’in ölümüne rastlayan 1957 arası geçen zamandır. İkinci kısım ise 1957 yılının haziran ayında başlar ve 1957 Temmuzuna kadar devam eder. Bu süre içinde Faber New York’a, Caracas’a, Küba’ya ve Atina’ya geziler yapar. Son kısım ise Faber’in Atina’da klinikte geçirdiği zamanı kapsamaktadır. Romanda Faber ile Hanna arasında yaşanan ilişki aslında Frisch’in savaşın patlak vermesinden önce bir Yahudi kızı olan Käte ile yaşadığı ilişkiye benzemektedir. Hayatında birçok kadınla birliktelik yaşayan Faber için Hanna’nın ayrı bir yeri vardır: “Nur mit Hanna ist es nie absurd gewesen” (Frisch, 1957: 53).

Hayatı boyunca kendini üzecek olaylardan uzak durmuş ve kalabalığa karışmamış olan Faber, kızının ölümüyle ilgili suçluluk duyar ve Hanna’nın da hayatını çıkmaza soktuğunu düşünerek suçluluk hisseder. Faber’in insanlara ve çevresine karşı olan duyarsızlığı sonunda onun kızıyla ensest bir ilişki yaşayarak vicdan azabı çekmesine yol açar. Bireysel gelişimini daha çok matematiksel zemin üzerine kuran Faber için yaşam sürekli daha fazla kazanmaya odaklı bir süreçtir. Pragmatik bakış açısıyla her olayda menfaat gözetten Faber, Sabeth’i de başlangıçta sadece birlikte olabileceği bir kadın olarak

görür. Taşdığı maske onun gerçekleri görmesini engellemiş ve bu maskenin düşmesi için kızını kaybetmesi gerekmiştir.

Sonuç

Walter Faber'in teknik, matematik ve mühendislik üzerine kurduğu dünya en yakınındaki kadınlarla yaşadığı çelişkili ilişkiler nedeniyle çöküntüye uğramıştır. Kadınlara karşı cinsiyet ayrımcılığı yaparak onları hem aşağılamakta hem de karşı cinsle işi bittiğinde onları kaldırıp bir kenara atabileceğini düşünerek zayıf, muhtaç ve hatta eşya muamelesi yapmaktadır. Faber'in kadınları küçümsemesi ve aşağılaması eserin kaleme alındığı yıllarda Avrupalı kadının genel panoramasını da gözler önüne sermektedir.

İlk cinsel deneyimini matematik profesörünün akciğer kanseri olan karısıyla yaşayan Faber'in, cinsel deneyimlerinin çoğunlukla yanlış kişilerle olduğu ve ahlaki değerleri hiç gözetmediği anlaşılmaktadır. Profesörün karısının ölümünden sonra ise kadını, susayan birinin suyu içtikten sonra suyu unutmaması gibi kolay unuttuğunu dile getirir: "Sie starb noch im gleichen Sommer, und ich vergassess, wie man Wasser vergisst, das man irgendwo im Durst getrunken hat" (Frisch, 1977: 99). Zayıf ve hasta bir kadınla başlayan bu cinsel tecrübe Faber'in kadınlara bakış açısını belirleyen önemli bir etken olur. Kadınla yaşananların ardından kadının ölmesi de Faber'i sorumluluk anlamında rahatlatmış ve sonraki ilişkilerinde de sorumluluk almaktan hep kaçınmıştır.

Faber'in evliliğe yaklaşımı farklılık göstermektedir. Romanın ortalarında Faber'in bir kadına karşı sürekli olumlu hisler taşıyamayacağı ya da uzun soluklu bir ilişkiyi yürütemeyeceği anlaşılmaktadır. Bukonuyla ilgili düşüncelerini dile getirirken, bir kadınla kahvaltı yapmanın belki bir istisnai durum olarak tatilde olabileceğini ya da üç haftadan daha uzun bir ilişkiyi götürmeyeceğini açıklaması kadınlara karşı ne denli soğuk olduğunu göstermektedir: "Frühstück mit Frauen, ja, ausnahmsweise in den Ferien..." ve "...aber länger als drei Wochen habe ich es nie ertragen" (Frisch, 1977: 90).

Faber kendisi için tek çıkar yolun yalnız yaşamak olduğunu düşünür. İki kişilik bir hayatın kendisini yumuşatacağını ve bunun da yorgunluğa yol açacağını dile getirir: "Wie beim Stahl, Gefühle, so habe ich festgestellt, sind Ermüdungserscheinungen, nichts weiter, jedenfalls bei mir" (Frisch, 1977: 91).

Faber Ivy ile evlenmez çünkü onu hiç hoşlanmadığı Amerikan toplumunun tipik bir temsilcisi olarak görür. Hanna'ya dil ucuyla yaptığı evlilik teklifinin nedeni ise onun hamile oluşudur, ancak Hanna onun bu teklifinin gönülsüz olduğunu bildiği için kırılr ve onu reddeder. Faber'in evlenmek istediği kişi Sabeth'dir. Faber, Sabeth söz konusu olduğunda duygularına hâkim olamamakta ve insani yönü ortaya çıkmaktadır. Romanda kadınları sadece bir zevk aracı olarak gören Faber'in farklı kadınlarla ilişkileri dile getirilmiştir. Okuyucu bu ilişkiler sayesinde duygularına gem vuran, güçlü görünmek adına iki kişilik bir hayatı reddeden ve bu nedenle de ilişkilerinde hayal kırıklığı yaşayan bir karakterin çöküşünü izler.

Kaynakça

Frisch, Max (1974). *Aus einem Tagebuch und Reden*. Berlin: Verlag Volk und Welt.

Frisch, Max (1977). *Homo Faber*. Suhrkamp Taschenbuch.

Kuruyazıcı, Nilüfer (2011). *Günlükler 1946 – 1949 Üzerinden Max Frisch'i Anlamak*, s. 17-28.

Stäuble, Eduard (1967). Max Frisch. Gedankliche Grundzüge in seinen Werken. Basel: FriedrichReinhardtVerlag.

Oğuz, Orhan ve Dabbagh, Mustafa Serkut, (2018). Filistinli Direniş Şairlerinden Fedva Tukan'ın Hayatı ve Rihle Cebeliyye Rihle Sa'be Kitabı. *Kadın Araştırmalarında Güncel Konular* (s. 150-159). Konya: Eğitim Yayınevi.

Oğuz, Orhan ve Dabbagh, Mustafa Serkut, (2018). İmam Şafi Divanında İdeal İnsanın Özellikleri. *Uluslararası İslam ve Model İnsan Sempozyumu*. Kahramanmaraş: Kültür ve Turizm Kahramanmaraş Şube Müdürlüğü.